

Om ämnet Svenska som andraspråk

Svenska som andraspråk ska syfta till att eleverna utvecklar *färdigheter i och kunskaper om* det svenska språket. Undervisningen ska ge eleven stöd i den speciella inlärningsprocess som att lära sig ett andraspråk innebär. Eleven ska utveckla en språklig beredskap för framtida samhälls-, arbets- och studieliv, men också tillgodogöra sig sin utbildning. Det innebär bland annat att andraspråkseleven bygger upp den språkliga, vardagsrelaterade basen samtidigt som hon eller han utvecklar ett skolspråk, ett mer vetenskapligt språk.

En sådan situation ställer stora krav på eleven, läraren och undervisningen. Innehållet i svenska som andraspråk riktas i hög grad mot ett språk för lärande. Eleverna ska, uttryckt på ett annat sätt, få undervisning *i* svenska som andraspråk, samtidigt som de ska utveckla andra kunskaper *på* svenska. Samarbete med andra ämnen är, om det är möjligt, en metod. Att ha *färdigheter i* ett språk handlar om hur man behärskar, använder och anpassar språket i såväl muntliga som skriftliga situationer. Att ha *kunskaper om* ett språk innebär däremot att man vet något om till exempel språkets struktur, en texts uppbyggnad eller attityder till olika språkbruk. Det har också stor betydelse, inte minst när man ska reflektera över sin egen språkanvändning och tala om sina språkkunskaper med andra.

Litteraturhistoriska studier i ämnet svenska som andraspråk har inte en lika framträdande roll som i ämnet svenska och eleverna kan inte förväntas tillägna sig ett lika omfattande litteraturpensum. Litteraturläsningen i ämnet svenska som andraspråk relateras inte främst till litteraturhistoriska studier, utan ses i första hand som redskap för språkinläring och träning av den analytiska förmågan. Dessutom är läsningen ett redskap för personlig utveckling och för att utveckla förståelse för andra människor och kulturer.

Undervisningen i ämnet ska ta tillvara den flerspråkiga elevgruppens erfarenheter och kunskaper. Att eleverna redan är flerspråkiga ger goda förutsättningar för att jämföra språkliga strukturer och sätt att uttrycka sig samt att förstärka en metaspråklig medvetenhet, dvs. förmågan att kunna uppmärksamma, samtala om och reflektera över språkliga fenomen. Den flerspråkiga målgruppens erfarenheter och kunskaper ger också förutsättningar att reflektera över frågor, inte bara om språk utan även om kultur och värdegrund ur olika aspekter.

Strategier är ett nyckelbegrepp i svenska som andraspråk. I kursernas centrala innehåll nämns bland annat att undervisningen ska behandla *strategier för fortsatt lärande, strategier för att förstå och göra sig förstådd* samt *strategier för att skriva olika typer av texter*. Begreppet återkommer också i kunskapskraven. En framgångsrik och effektiv språkinlärare har en uppsättning olika strategier och en förmåga att använda dessa beroende på situation. Det kan till exempel vara nödvändigt att ta till generaliseringar och förenklingar när språkförmågan i svenska som andraspråk inte räcker till för att uttrycka mer komplexa tankar. Genom att erbjuda eleven olika uppgifter och situationer där det krävs olika slags strategier kan eleven uppmärksammas på och ges möjlighet att utveckla sådana.

Ämnesplanen för svenska som andraspråk gör det möjligt att anpassa stoffet till elevernas olika utbildningsvägar eller intressen i övrigt, till exempel vid val av uppgifter för skriftlig och muntlig framställning.

Strukturen i gymnasieskolans ämnesplaner

De olika delarna i ämnesplanen hänger ihop på ett tydligt sätt. Det går till exempel inte att bara läsa det centrala innehållet eller kunskapskraven utan att sätta in dem i ämnesplanens hela sammanhang.

Syftet och målen är formulerade för ämnet som helhet. Syftet beskriver i löpande text vilka kunskaper eleverna ska ges möjlighet att utveckla genom undervisningen i ämnet. Det beskriver också sådant som inte ska betygsättas. Målen är formulerade i punktform och förtydligar vad läraren ska betygsätta.

Målen beskriver vilka kunskaper eleverna ska ges förutsättningar att utveckla genom undervisningen i ämnet. De är inte placerade i någon rangordning. De går in i varandra och är beroende av varandra. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling – det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt kan uppnås.

Det centrala innehållet anger vad som ska behandlas i undervisningen i varje kurs, för att eleverna ska få möjlighet att utveckla de kunskaper som beskrivs i målen. Målen och det centrala innehållet har alltså helt olika karaktär. Trots det kan det finnas visst innehåll även i målen, men i de fallen är målen mer övergripande och inte lika konkreta som det centrala innehållet.

Det finns en tydlig koppling mellan målen och kunskapskraven. Kunskapskraven uttrycker med vilken kvalitet eleven visar sitt kunnande i förhållande till målen. Ordningen i kunskapskraven är densamma som i målen. Om målen till exempel börjar med förmåga att läsa texter börjar också kunskapskraven med det. Däremot är det inte så att varje mål alltid motsvaras av ett stycke i kunskapskraven. Ett stycke i kunskapskraven kan lika gärna relatera till flera mål som till ett mål.

Det centrala innehållet preciserar undervisningsmoment som är obligatoriska. Det utgör inte en uttömmande lista, utan läraren är fri att i mån av tid och möjlighet ta upp även annat som ligger inom ramen för syftesbeskrivningen för ämnet svenska som andraspråk.

Det centrala innehållet är inte rangordnat. I ämnet svenska som andraspråk är det inte heller organiserat så att det ska vara direkt överförbart till undervisningsmoment eller undervisningsperioder. Till exempel kan moment som muntlig och skriftlig framställning integreras med moment som litteraturkunskap.

Jämförelse med grundskolans ämne

I grundskolan får eleverna 1 490 timmar svenska som andraspråk. Ämnesplanen i svenska som andraspråk bygger vidare på grundskolans kursplan. Flera grundläggande färdigheter – som att kommunicera i olika situationer, utveckla strategier för att utöka sitt ordförråd och arbeta med olika slags texter – finns förstås också i grundskolans styrdokument, men i gymnasial utbildning förväntas kommunikationssituationerna, texterna och därmed också språket bli mer komplext och mångfacetterat. Kraven på att argumentera, möta andras argument och skriva texter av utredande och vetenskaplig karaktär är högre i gymnasial utbildning, liksom förmågan att föra metaspråkliga resonemang.

Medan grundskoleämnet svenska som andraspråk har lagt starkt fokus på läsning av litteratur betonar gymnasieämnet vikten av att arbeta med ett varierat språk från olika texttyper för att öva upp ett funktionellt språk och klara studierna i andra ämnen.

Begrepp i ämnets syfte och mål

Reflektera över sin egen flerspråkighet

Att reflektera över sin egen flerspråkighet innebär bland annat att resonera om skillnaden mellan att lära sig ett språk som barn och som vuxen, vilket språk som används i olika situationer samt vad som händer med ett andraspråk i ett samhälle där språket är ett minoritetsspråk. Med lärarens hjälp kan elevernas reflektioner kopplas till vedertagna teorier om flerspråkighet.

Texter av olika slag

I ämnesplanen finns en progression i vilka typer av texter som ska behandlas på olika kurser. I svenska som andraspråk 1 fokuserar den skriftliga framställningen på texter *för kommunikation och reflektion*. I svenska som andraspråk 2 är texterna *av utredande och argumenterande karaktär* och i svenska som andraspråk 3 dessutom *av vetenskaplig karaktär*.

Arbete med texter av olika slag är centralt för ämnet svenska. I ämnesplanen används begreppet *text* primärt för skrivna texter, men även multimediala texter, dvs. texter som kombinerar till exempel text, bild och ljud, innefattas. I tidigare styrdokument har begreppet *det vidgade textbegreppet* använts. Den termen används inte i den här ämnesplanen; istället har preciseringar gjorts om vilken typ av text som avses.

Utanför ämnesplanen används begreppet text ibland på ett sätt som även innefattar muntliga framställningar. I ämnesplanen för svenska används i sådana fall istället formuleringen muntlig framställning.

Med andra typer av texter menas främst vad som ibland brukar kallas för sakprosatexter. Sakprosa är olika slags informerande texter eller texter som har som syfte att påverka, till exempel samhällsinformation, bruksanvisningar, journalistiska texter, faktatexter samt vetenskapliga och populärvetenskapliga texter. Sakprosatexter är ofta praktiska och målinriktade och har inte främst ett estetiskt syfte. Begreppet genrer står för olika typer av skönlitteratur.

Film och andra medier

Film som berättande – tillsammans med skönlitterärt berättande, teater och berättande i såväl digitala som andra medier – har en given plats i undervisningen i svenska som andraspråk. Eleverna kan till exempel studera hur budskap byggs upp och berättelser drivs framåt i sammansatta uttrycksformer. Med en sådan utgångspunkt blir filmmomenten väl integrerade med andra moment i ämnet.

Vidgad digital textvärld

Texter i digitala miljöer har ofta en komplex uppbyggnad, där man exempelvis genom att klicka på en länk eller en bild får fram andra texter och bilder. De digitala miljöerna är ofta interaktiva så att användaren ges möjlighet att både själv producera text, ta till sig information och kommunicera med andra. Förmågan att läsa och kommunicera i tal och skrift även i digitala miljöer är viktigt för att kunna delta aktivt i fortsatta studier och samhällsliv.

Digitala verktyg och medier

Ett digitalt verktyg kan avse en fysisk enhet som exempelvis en dator, smart telefon eller en kamera. Det kan också vara en programvara eller en internetbaserad tjänst. Digitala medier omfattar i ett brett perspektiv plattformar och verktyg för kommunikation och skapande, till exempel e-tidningar, webbtjänster eller sociala medier. I en tid som kännetecknas av hög förändringstakt förändras även innebörden av begrepp över tid. Det är svårt att veta vad till exempel begreppet digitala verktyg kan omfatta i en framtid. Dessa begrepp används därför på ett generellt sätt och ska också användas och förstås i en bred betydelse.

Språkliga normer

Begreppet språkligt korrekt förekommer inte i ämnesplanen. Skälet är att begreppet riskerar att bli begränsande, och kan locka till att fokusera på detaljer som stavning, interpunktion och prepositionsval. Att behärska den typen av detaljer är förstås viktigt för helhetsintrycket, men det är betydligt fler faktorer som har betydelse för att språket ska fungera i ett sammanhang. Istället används uttryck som språkliga normer, anpassning till ämne, syfte, mottagare och kommunikationssituation samt hur ord, fraser och satser samspelar i ett sammanhang.

Begrepp i kursen svenska som andraspråk 1

Presentationstekniska hjälpmedel

Undervisningen ska behandla hur presentationstekniska hjälpmedel kan användas för att *stödja och förbättra en muntlig presentation*. I kunskaper om muntlig framställning av idag ingår även förmågan att använda olika typer av presentationstekniska hjälpmedel. Med presentationstekniska hjälpmedel avses inte bara digitala presentationsprogram utan även whiteboard, blädderblock och liknande. Den aktuella punkten i det centrala innehållet syftar inte främst på kunskaper om tekniken, utan hur tekniska hjälpmedel på bästa sätt integreras i framställning, så att de blir till ett stöd för det innehåll som ska förmedlas, inte en ren utsmyckning.

Texter för kommunikation och reflektion

Texter har olika funktioner. Texter för kommunikation riktar sig i första hand utåt, till en verklig eller tänkt mottagare, medan texter för reflektion riktar sig inåt, till skribenten själv. Den första typen, texter för kommunikation, innefattar olika slags texter som syftar till att påverka och informera. Den andra typen, texter för reflektion, ger eleven möjlighet att utveckla och organisera sin kunskap och sina tankar. Det kopplar skrivandet till lärandeprocessen och ger eleven en förståelse för att skrivandet leder till inläring och är ett sätt att uttrycka vad man kan, tycker och känner. Texter har naturligtvis ofta mer än en av ovan nämnda funktioner.

Upphovsrätt och integritet vid digital publicering

Samhällets utveckling och digitalisering påverkar våra former för kommunikation. Kunskaper om upphovsrätt och integritet vid digital publicering blir därför allt viktigare. Det är också av vikt att veta vad som är tillåtet vid kopiering och användning av andras verk, exempelvis bilder, texter och filmer. Att ha förståelse för och kunskap om frågor rörande personlig integritet vid skapande och digitalt publicerande blir också nödvändigt.

Läsning av skönlitteratur

Skönlitteraturen ska ge *inblick i olika kulturer*. Det ger eleverna en möjlighet att läsa översatt litteratur som ursprungligen är skriven på deras modersmål. Det ger dem också en möjlighet att bekanta sig med litteratur från andra språkområden, eventuellt som talas av andra i undervisningsgruppen. Att läsa skönlitteratur som ger inblick i olika kulturer ger nya perspektiv och skapar en förståelse för andra människor.

Skönlitteraturen ska också belysa *allmänmänskliga teman*, dvs. teman som människor kan identifiera sig med oberoende av tid och rum. Existentiella frågor om liv och död, kärlek och relationer, sorg, utanförskap eller godhetens och ondskans natur är exempel på ämnen som handlar om hur det är att leva – och den erfarenheten delar vi alla. Att lyfta

fram dessa och andra allmänmänskliga teman bidrar till en förståelse för att likheterna mellan människor är större än skillnaderna.

Skönlitteraturen ska dessutom ge en inblick i *svenska referensramar*. Svensk litteratur kan erbjuda en väg in i det svenska samhället och ge förståelse för olika företeelser i Sverige. Referensramar och omvärldskunskaper blir synliga genom litteraturen. Olika språkliga register kan bearbetas och vilka konsekvenser olika val av uttryckssätt innebär kan diskuteras. Detta får inte uppfattas som att undervisningen ska definiera vad svenskhet *är* – och inte är. Undervisningen kan bidra till att problematisera begrepp som svensk och svenskhet. I samband med detta kan eleverna diskutera frågor om vilken bild av Sverige som förmedlas i litteraturen, vem som definierar de svenska referensramarna och om referensramarna är samma i norr och i söder, i storstäder och på landsbygden samt idag och igår.

Attityder till språklig variation

När människor talar kommunicerar de mer än det som faktiskt sägs. Språkbrukares språkliga beteenden väcker ofta känslor som inte alltid kommer upp till en medveten nivå, men färgar uppfattningen om den som talar. Att bli varse om detta faktum och reflektera över språkets roll vid möten med andra människor främjar den personliga utvecklingen och ger redskap för att reflektera över grupptillhörighet och språkbruk. Attityder till språklig variation handlar till exempel om attityder till dialekter, sociolekter, kronolekter eller grad av formellt/informellt språkbruk i olika kommunikationssituationer.

Jämförelse mellan svenska språket och elevens modersmål

I undervisningen ska jämförelser mellan svenskan och elevernas modersmål tas upp. Eleven ska kunna redogöra för likheter och skillnader mellan svenska och sitt eget modersmål. Exempel på sådana jämförelser kan vara uttal, ordföljd, lexikon, skriftsystem m.m. Att kunna göra jämförelser av det slaget behöver inte innebära att eleven behärskar modersmålet som en modersmålstalare.

Reflektion över språkinläring

Undervisningen ska ge möjlighet att reflektera över egen språkinläring för att höja den språkliga medvetenhet och utveckla verktyg för språkinläring. I inläringen av ett andraspråk är en reflekterande process av stor betydelse, eftersom det är fråga om en långsiktig process som fortsätter även efter gymnasiestudierna. Genom att låta eleven reflektera över och utvärdera sin inläring – vad som går bra, vad som är svårt – kan hon eller han successivt bli en mer självständig inlärare som tar ansvar för sitt eget lärande utifrån sina behov.

Begrepp i kursen svenska som andraspråk 2

Presentationstekniska hjälpmedel

Undervisningen ska behandla hur presentationstekniska hjälpmedel kan användas för att *stödja och förbättra en muntlig presentation*. I kunskaper om muntlig framställning av idag ingår även förmågan att använda olika typer av presentationstekniska hjälpmedel. Med presentationstekniska hjälpmedel avses inte bara digitala presentationsprogram utan även whiteboard, blädderblock och liknande. Den aktuella punkten i det centrala innehållet syftar inte främst på kunskaper om tekniken, utan hur tekniska hjälpmedel på bästa sätt integreras i framställning, så att de blir till ett stöd för det innehåll som ska förmedlas, inte en ren utsmyckning.

Språklig variation

Det finns en *språklig variation* både i Sverige och inom det svenska språket. Sverige har ett majoritetsspråk, fem minoritetsspråk och ytterligare cirka 200 språk som invånare i Sverige talar som modersmål. I undervisningen finns möjligheter att ta upp frågor som vad som skiljer ett språk från en dialekt, varför samiska är ett minoritetsspråk medan arabiska inte är det, hur teckenspråket skiljer sig från talade språk och många andra frågeställningar.

Undervisningen ska behandla *språksläktskap*. Här finns möjlighet att belysa vilka språk som liknar svenskan, exempelvis de nordiska språken, men också svenskans relation med andra språk, såsom elevernas modersmål.

Undervisningen ska också behandla *språkförändringar*. Språk har förändrats i historien och håller fortfarande på att förändras – vi lever mitt i språkhistorien. En utgångspunkt för studiet av språkförändring kan vara en språkförändring som just nu pågår och som eleverna har stött på och kanske reflekterat över. I momentet språkförändring ingår både mekanismerna bakom språkförändring – hur det kommer sig att språk förändras – och hur man kan förhålla sig till sådana förändringar.

Jämförelse mellan svenska och andra språk

I svenska som andraspråk 2 ska undervisningen behandla jämförelser mellan svenskan, elevernas modersmål och andra språk som eleverna har kunskaper i. Det kan till exempel vara engelska, de nordiska språken eller språk som har släktskap med eller uppvisar likheter med elevernas modersmål. Jämförelserna kan öppna för diskussioner om språksituationerna i elevernas modersmålsländer, exempelvis med hjälp av begrepp som majoritetsspråk och minoritetsspråk.

Begrepp i kursen svenska som andraspråk 3

Presentationstekniska hjälpmedel

Undervisningen ska behandla hur presentationstekniska hjälpmedel kan användas för att *stödja och förbättra en muntlig presentation*. I kunskaper om muntlig framställning av idag ingår även förmågan att använda olika typer av presentationstekniska hjälpmedel. Med presentationstekniska hjälpmedel avses inte bara digitala presentationsprogram, utan även whiteboard, blädderblock och liknande. Den aktuella punkten i det centrala innehållet syftar inte främst på kunskaper om tekniken, utan hur tekniska hjälpmedel på bästa sätt integreras i framställning, så att de blir till ett stöd för det innehåll som ska förmedlas, inte en ren utsmyckning.

Texter av vetenskaplig karaktär

Det finns många olika typer av vetenskapliga texter, och tanken är inte att alla dessa ska behandlas i svenska som andraspråk 3. Det centrala innehållet syftar på centrala drag som är gemensamma för och typiska för olika former av texter av vetenskaplig karaktär.

Språklig variation och språkanvändning

Språk speglar likheter och skillnader mellan människor, men kan också användas som maktmedel. Undervisningen ska behandla språkanvändning och språklig variation utifrån kön, social bakgrund och kulturell tillhörighet. I detta sammanhang kan man diskutera hur dessa faktorer påverkar människors sätt att tala och skriva och hur språket kan bli ett medel för över- eller underordning mellan olika grupper och hur maktförhållanden kan uttryckas. Man kan även diskutera på vilka sätt språkbruk kan vara ett sätt att markera och befästa identitet och viljan att tillhöra eller distansera sig från en viss grupp. För flerspråkiga elever får förhållandet mellan majoritetssamhällets språk och minoriteternas språkbruk en dimension som handlar om tillträde till och möjligheter i samhället.